

حسن بیک محمدی

دانشگاه اصفهان

شماره مقاله : ۳۳۹

جاذبه‌های جهانگردی سیستان و بلوچستان

Hasan Baik Mohammadi

University of Isfahan

Tourism Attractions in Sistan and Baluchestan

Sistan and Baluchestan is one of the most ancient regions in Iran which its historical monuments can attract many tourists.

This article has reviewed the potential of the state and suggested proposals that by using them tourism will be flourished and this will have two results.

- 1) Arising an enormous income resource which equalizes by oil incomes.
- 2) Reknowing and saving historical monuments which have forgotten while natural phenomens are continuously destroying them.

مقدمه

تا سی سال پیش در سطح جهان، جهانگردی و سفرهای بین‌المللی حتی برای کسانی که از توان اقتصادی بالایی نیز برخوردار بودند امری تجملی محسوب می‌شد که تنها برای تفریح و سرگرمی انجام می‌شد، در حالی که امروزه صنعت توریسم به صورت یکی از بزرگترین صنایع جهان در آمده است.

تعداد جهانگردان بین‌المللی که در سال ۱۹۵۰ از ۲۵ میلیون نفر در نگذشته بود، در سال ۱۹۹۳ به بیش از ۵۰۰ میلیون نفر افزایش یافت، به گونه‌ای که در این مدت، در آمد حاصل از این صنعت از ۲/۱ به ۳۰۴ میلیارد دلار رسیده است (۱). بر اساس گزارش سازمان جهانی جهانگردی (W.T.O) سهم کشورهای خاورمیانه، آسیای جنوب غربی و شمال آفریقا از این درآمد تنها ۴٪ بوده؛ در حالی که درآمد کشور اسپانیا به تنهایی بیش از درآمد نفتی تمامی کشورهای اطراف خلیج فارس و سهم کشور اندونزی معادل ۳/۳ و سهم کشور فرانسه از این صنعت نزدیک به یکصد میلیارد دلار برآورد شده است (۲).

بی تردید کشور ما به دلیل برخورداری از شرایط متنوع آب و هوایی، تاریخ کهن، آثار متعدد باستانی، سیاحتی و زیارتی، مناظر بدیع، چشم‌اندازهای زیبای جغرافیایی و آثار هنری از نظر صنعت جهانگردی دارای جایگاه ویژه‌ای است که با توجه بیشتر می‌تواند بزودی به یکی از قطبهای بزرگ جهانگردی دنیا تبدیل شود.

باید توجه داشت که یکی از واقعیت‌های صنعت جهانگردی برای هر کشور آن است که این صنعت به خودی خود نه میمون است و نه مطرود؛ اگر چه تردیدی نیست که توسعه این صنعت از نظر درآمد ارزی و ارزشهای افزوده، ایجاد اشتغال و آفرینش کار و حیات بخشیدن به اقتصادهای محلی بی‌جان و تعامل فرهنگ بسیار سازنده است، ولی هرگاه این صنعت به عنوان یکی از عوامل تخریب محیط‌های طبیعی در آمده و بویژه به محیط‌های فرهنگی آسیب برساند، بسیار ناخوشایند جلوه می‌کند. لذا باید گفت علی‌رغم این که توسعه این صنعت در بعد فرهنگی به همبستگی بین ملت‌ها و در نهایت به صلح و تفاهم بین‌المللی می‌انجامد و از نظر اقتصادی نیز منافع بی‌شماری را به دنبال دارد؛ اما در بعضی از محافل بین‌المللی به خاطر برخی از اثرات منفی، نسبت به رشد و توسعه آن با نگرانی و تردید می‌نگرند (۳). در این مقاله سعی بر آن است تا صنعت جهانگردی در ایران و بویژه استان سیستان و بلوچستان مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

هدف

هدف از این مقاله تجزیه و تحلیل صنعت جهانگردی در ایران و بویژه استان سیستان و بلوچستان، بررسی توانایی‌های موجود منطقه در زمینه صنعت جهانگردی و ارائه اصول و پیشنهادهایی است که در صورت به کارگیری آنها، موجبات توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی استان فراهم خواهد شد.

طرح مسأله

در مدت هفت سالی که در دانشگاه تربیت معلّم سابق زاهدان تدریس می‌کردم ضمن سفرهای علمی مکرّر با دانشجویان به نواحی مختلف استان یکی از مسائلی که پیوسته ذهن مرا به خود مشغول می‌ساخت این بود که، «چرا با وجود جاذبه‌های جهانگردی فراوان در منطقه، تعداد ایرانگردان و جهانگردان خارجی استان در مقایسه با سایر استانها قابل توجّه نیست؟».

از جمله دلایلی که برای خود ارائه می‌کردم، یکی این بود که اصولاً اغلب استانهای ایران از نظر موقعیت و شرایط جغرافیایی و فراوانی یادمانهای تاریخی و دیگر جاذبه‌های جهانگردی نسبت به این استان از شرایط شایسته‌تری برخوردارند، ولی مهمتر از آن، این مسأله بود که این استان در طول تاریخ در کنار انزوای جغرافیایی و محرومیت نسبی در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی، در بعد توسعه صنعت جهانگردی یا شناسایی و معرفی جاذبه‌های ایرانگردی و جهانگردی نیز مورد کم لطفی مسؤلان امور قرار داشته است*.

امروزه این حقیقت بر هیچ کس پوشیده نیست که استان سیستان و بلوچستان برای جذب جهانگرد و توسعه صنعت جهانگردی از توان نسبتاً خوبی برخوردار است و در صورت سرمایه‌گذاری در جهت تهیه امکانات زیربنایی صنعت جهانگردی، تربیت راهنمایان مجرب و تبلیغات کافی می‌تواند در شمار دیگر قطبهای جهانگردی ایران قرار گیرد و در این ارتباط از اثرات اقتصادی و تبدلات فرهنگی آن در جهت توسعه هر چه بیشتر استان برخوردار باشد.

اهمیت صنعت جهانگردی در ایران و استان

کشور ایران به لحاظ موقعیت خاص جغرافیایی، تنوع اقلیم و برخورداری از تاریخی کهن، آثار باستانی و جاذبه‌های سیاحتی - زیارتی از دیرباز مورد توجه سیاحان و جهانگردان بوده است. در سال ۱۳۵۶ تعداد ۶۷۸۲۰۰ جهانگرد از ایران دیدن کرده‌اند (۴)، این تعداد در سال ۱۳۶۱ به ۶۸۶۰۰ نفر کاهش یافته، سپس بتدریج این رقم افزایش یافته و در سال ۱۳۷۱ به ۲۷۵۶۷۲ نفر رسیده است. درآمد حاصل از جذب جهانگرد برای کشور ما حدود ۱۲۰ میلیون دلار بوده است (۵). این در شرایطی است که در کشور اسلامی ایران به علت وجود مشکلات ارزی، مسؤلان و برنامه‌ریزان جهت پیدا کردن راههایی برای دستیابی به منابع ارزی و بویژه صادرات غیرنفتی،

* در راهنمای سیاحتی ایران، از انتشارات دفتر ایرانگردی و جهانگردی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جاذبه‌های توریستی استان سیستان و بلوچستان به دست فراموشی سپرده شده است.

همچنین یافتن بستر مناسبی جهت ارزشهای والای فرهنگی، اسلامی تلاشهای مستمری داشته‌اند. در مورد کاهش تعداد جهانگردان در ایران باید گفت عواملی چون پیروزی انقلاب اسلامی، توجه خاص به ارزشهای اصیل فرهنگ اسلامی و عدم تطبیق و هماهنگی برخی از جهانگردان با شعائر و ظواهر فرهنگ اسلامی، جنگ تحمیلی، تبلیغات شدید دستگاههای تبلیغاتی استکبار جهانی در مخدوش جلوه دادن چهره ایران اسلامی، فقدان اهداف و سیاستهای مشخص در جهت توسعه صنعت جهانگردی و بالاخره عدم هماهنگی لازم بین سازمانها و ارگانهای متولی جهانگردی بی‌تأثیر نبوده است.

امروزه عنایت مسروران مملکت به توسعه جهانگردی و توجه به رشد و اعتلای این صنعت در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی - اجتماعی دولت بر هیچ کس پوشیده نیست؛ به گونه‌ای که اثرات اقتصادی و فرهنگی آن روز به روز روشتتر شده و بر تعداد بازدید کنندگان از ایران افزوده می‌شود.

در زمینه ارزشهای اقتصادی این صنعت می‌توان گفت، اگر چه کل درآمد ارزی ایران از این بابت در مقایسه با سایر کشورها بسیار ناچیز بوده و از هر جهانگرد به طور متوسط تنها ۴۴۰ دلار درآمد داشته است، ولی باید توجه داشت که سهم استانهای مختلف از این درآمد بسیار نامتعادل و بعضاً ناچیز بوده است.

حال چنانچه تسهیلات کافی جهت توسعه این صنعت در استان سیستان و بلوچستان فراهم آید و تبلیغات کافی جهت معرفی جاذبه‌های جهانگردی آن صورت گیرد، اگر در نظر بگیریم که تنها ۲۵ درصد از جهانگردانی که به ایران بیایند از این منطقه دیدار کنند ملاحظه می‌شود که چه میزان به منابع ارزی استان افزوده خواهد شد و در حل مسائل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی استان تا چه اندازه سودمند خواهد بود.

زمینه‌های مطلوب در توسعه صنعت جهانگردی استان

یادمانهای تاریخی و آثار باستانی استان که قدمت برخی از آنها بویژه در سیستان به ۵۰۰۰ سال می‌رسد پیوسته در طول تاریخ مورد توجه باستان‌شناسان، مورخان، محققان و علاقه‌مندان به فرهنگ، ادب و تاریخ ملت ایران بوده است. بی‌دلیل نیست که دکتر ریچارد فرای سیستان را «بهشت باستان‌شناسان» می‌نامد (۶). از جمله این آثار می‌توان به شهر سوخته، تپه دهان غلامان، کوه خواجه، قلعه دختر، قلعه رستم، قلعه سام و قلعه تیمور در سیستان و قلعه بمپور، قلعه دزک و آثار باقی‌مانده از قلعه پرتغالیها در بلوچستان اشاره کرد.

دریاچه هامون یعنی تنها دریاچه آب شیرین و منحصر به فرد در نواحی مرکزی و شرقی ایران با وسعتی معادل ۲۰۰۰ کیلومترمربع که از دیرباز زیستگاه مناسبی جهت انواع و اقسام آبزیان، مرغان آبی و بویژه پرندگان مهاجر بوده است، می تواند در خلق چشم اندازهای زیبا و آفرینش فعالیتهای ورزشی چون قایقرانی، ماهیگیری و اسکی روی آب و در نهایت کششهای جهانگردی بسیار سودمند باشد.

همین شرایط در مقیاسی وسیعتر در جنوب استان به چشم می خورد. در این قسمت نیز بندر چابهار در کنار آبهای نیلگون خلیج فارس، همچنین سواحل زیبای دریای عمان (در طول ۳۰۰ کیلومتر) جاذبه های بسیار با ارزشی را در جهت جلب و جذب ایرانگردان و جهانگردان بویژه در فصول زمستان و پاییز فراهم آورده است.

آتشفشان نیمه فعال تفتان با قله ۴۰۴۳ متری خود (بین میرجاوه و خاش) همراه با چشمه های آب معدنی به دلیل زیباییها و ویژگیهای خاص خود از همه کوههای ایران متفاوت و متمایز است، تا آن جا که تمامی کوهنوردانی که به قله سرفراز آن صعود کرده اند از شکوه و زیبایی آن بسیار سخن رانده و مناظر چشم نواز و دیدنی آن را مسحور کننده خوانده اند (۷).

منطقه آزاد چابهار با امکانات مناسب زیربنایی برای تبدیل شدن به یک منطقه آزاد تجاری صنعتی یزودی در ردیف بزرگترین جاذبه های استان قرار خواهد گرفت و در این ارتباط برای بازدیدکنندگان از استان کالای تجاری مناسبی را عرضه خواهد کرد (۸).

دوره سرسبز و بسیار زیبای سرباز همراه با مزارع، باغهای مرکبات و نخلستانهای آن ضمن آفرینش چشم اندازهای زیبای طبیعی و محصولات گرمسیری، تلاش همیشگی و سختکوشی کشاورزان بلوچ را در مبارزه با طبیعت ناسازگار (بویژه کمبود خاک) به تصویر کشیده، هر بیننده را به تحسین وامی دارد.

برکه ها و ماندابه های رودخانه باهو از دیرباز زیستگاه تمساح (کاندو در اصطلاح اهل محل)؛ این جانور منحصر به فرد استان در سطح ملی و منطقه ای بوده است. بدون شک حفظ و نگهداری این زیستگاه و معرفی آن به بازدیدکنندگان از استان، گام دیگری است در جهت تقویت جاذبه های توریستی استان.

صنایع دستی و آثار هنری استان از جمله: قالیبافی، سوزن دوزی، سکه دوزی، ساخت ظروف سفالین و زینت آلات، تهیه دستبافتهای پارچه ای (کرک و پشم شتر)، خورجین و حصیربافی، از ظرافت و زیبایی خاصی برخوردار بوده و می تواند مورد توجه بازدیدکنندگان داخلی و خارجی قرار گیرد.

لباسهای محلی استان؛ بویژه لباسهای سنتی زنان بلوچ همراه با قطعات سوزن‌دوزی که همچون رنگهای طبیعت متنوع و شاد است، همیشه مورد استقبال بازدیدکنندگان استان بوده است. به عبارت دیگر صنایع دستی بلوچستان بویژه سوزن‌دوزی زنان بلوچ از جمله صنایعی است که در ایران و کشورهای خارجی بخوبی شناخته شده و طرفداران زیادی دارد (۹).

چند پیشنهاد

در راستای توسعه و پیشرفت صنعت ایرانگردی و جهانگردی در استان سیستان و بلوچستان پیشنهادهای ذیل ارائه می‌گردد:

۱- توسعه و تقویت سریع شبکه‌های ارتباطی زمینی و هوایی استان با نواحی داخلی و خارجی کشور بی‌تردید از انزوای جغرافیایی و حاشیه‌ای بودن منطقه کاسته، ضمن برقراری پیوند لازم با فضاهای ملی و بین‌المللی در جهت توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی استان تأثیر انکارناپذیری خواهد داشت.

۲- توسعه سریع خدمات زیربنایی صنعت جهانگردی استان از جمله وسایل حمل و نقل، ارتباطات، مهمانسراهای جهانگردی و خدمات هتلداری در رشد و شکوفایی و فعالیت‌ها در صنعت جهانگردی استان نقش اساسی دارد.

۳- گسترش تبلیغات در جهت شناساندن جاذبه‌های استان و تهیه راهنمای جهانگردی و ایرانگردی از طریق نقشه‌ها و دفترچه‌های راهنمای جهانگرد با زبان و علائم مناسب.

۴- شرکت فعال و همه‌جانبه تمامی ارگانها و کارگزاران امر سیاحت و جهانگردی استان در نمایشگاههای بزرگ ایرانگردی و جهانگردی به منظور معرفی جاذبه‌های ناشناخته منطقه، کمک شایانی به توسعه این صنعت در استان خواهد کرد.

۵- تربیت راهنمایان زنده و علاقه‌مند به امور جهانگردی، در جذب جهانگرد به استان بسیار مؤثر است؛ چون پذیرش جهانگرد از سوی راهنمای جهانگردی در واقع اولین پلی است که بین جهانگردی و جاذبه‌های جهانگردی برقرار می‌شود. باید توجه داشت که راهنمای جهانگردی در رفتار و کردار و در ارائه خدمت به جهانگردان باید همه جهانگردان را با علاقه‌مندی بپذیرد و تفاوتی بین آنها قائل نشود (۱۰).

۶- بر همه پژوهشگران، محققان و اهل قلم سیستان و بلوچستان واجب است تا با توجه به توشه‌گرانبهایی که دارند در این راه کوشش کنند و در جهت احیا و شناساندن هرچه بیشتر جاذبه‌های استان، دست‌اندرکاران و مسئولان دلسوز را یاری نمایند.

۷- بر مسوولان و کارگزاران صنعت جهانگردی استان است که ضمن فراهم آوردن امکانات و تسهیلات مناسب در جهت مرمت و بازسازی یافت کهن شهرهای قدیمی، قلعه‌های تاریخی، مساجد، چشم‌اندازهای زیبای جغرافیایی، زیستگاههای منحصر به فرد، و حفظ و نگهداری حیوانات و پرندگان وحشی، احیا و توسعه صنایع دستی و هنری، ارزشها و عناصر فرهنگ و آداب و رسوم محلی منطقه، از هیچ کوششی دریغ نورزند و زمینه مناسب را برای گسترش این مهم فراهم آورند.

۸- باید در احیا، مرمت و بازسازی بناهای تاریخی استان همت گماشت و امکانات و تجهیزات مورد نیاز را برای شناسایی و معرفی تمامی جاذبه‌های ایرانگردی - جهانگردی نواحی مختلف استان مهیا کرد. همچنین شایسته است شیوه‌های گسترش و توسعه سیر و سیاحت مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد.

منابع و مأخذ

- ۱- کتاب آمار جهانگردی (W.T.O)، بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی، سازمان سیاحتی و مراکز تفریحی، ۱۳۷۲، ص ۱۸.
- ۲- روزنامه همشهری، ۸ تیرماه ص ۱۱.
- ۳- ویژه‌نامه سینار اصفهان و جاذبه‌های ایرانگردی و جهانگردی، خرداد ۱۳۷۴، ص ۷۷.
- ۴- گزارش جهانگردی خارجی ایران سال ۱۳۷۰، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۵- روزنامه کیهان، مورخ نوزدهم تیرماه ۱۳۷۴.
- ۶- افشار سیستانی، ایرج، نگاهی به سیستان و بلوچستان، انتشارات امین خضرائی، ۱۳۶۳، ص ۱۲۹.
- ۷- بیک محمدی، حسن، تحلیل‌های مکانی جمعیت در سیستان و بلوچستان (پایان‌نامه دکتری)، سال ۷۳، ص ۱۵۶-۱۶۷.
- ۸- مجله گردش، نشریه ایران شناسان، ایرانگردان، جهانگردان، شماره ۱۳، ص ۵.
- ۹- افشار سیستانی، ایرج، همان، ص ۲۶۸.
- ۱۰- سام‌آرا، عزت‌الله، مددکاری اجتماعی یافرد، انتشارات رشد، تهران ۱۳۷۰.
- ۱۱- دکتر رضوانی، جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات پیام‌نور، تهران ۱۳۷۴.